

עיטורי ירושלים

ישיבת 'עטרת ירושלים'

שבט תשע"ג | גליון מספר 77

תוכן

- 3 קורות רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל | הרב שלמה אבינר
- 6 כבוד תלמידי חכמים | הרב שלמה אבינר
- 9 לימוד תנ"ך למעשה | הרב אריה אוריאל
- 15 בעל התניא-חסידות מתוך תורה | הרב שלמה אבינר
- 24 הדלקת נרות שבת ויום טוב בשמן שריפה | הרב נחשון קנדל
- 31 ביאור לתשובה שהתפרסמה בגליון כסלו | הרב מנחם בן יעקב

המערכת:

ישיבת עטרת ירושלים
הגיא 51, ירושלים העתיקה
ת"ד 1076 ירושלים 91009

טל' 02-6284101

פקס' 02-6261528

כתובתנו באינטרנט:

www.ateret.org.il

קורות רבנו

קצות דרכיו בקודש של רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

הרב שלמה אבינר

תמים תהיה

קבוצת תלמידים ביקרה אצל אדם אשר טען שיודע גם עברו וגם עתידו של כל אחד. חזרו נפעמים, ושאלו את רבנו אם נהגו נכון, לשאול על עתידם. רבנו שלל בכל תוקף ואמר: "תמים תהיה עם ד' אלקיך" (דברים יח ג).

תספורת

כאשר רבנו ראה תלמיד שעשה תספורת קצרה, היה מברך אותו: "זבראשי חדשיכם" - אכן ראש חדש!

ציציות בקריאת שמע

בזמן קריאת שמע רבנו לא היה אוסף את כל ארבע ציציותיו, אלא רק את שתי הציציות הקדמיות (שו"ע או"ח סא כה ביאור הגר"א, מעשה רב אות לט).

חולה ביום הכיפורים

תלמיד סיפר לרבנו בדאגה שאמו מאושפזת בבית חולים עקב מחלת לב, ומסרבת להישמע להוראות הרופאים לאכול ביום הכיפורים. סיפר לו רבנו על רב שנאלץ לאכול ביום הכיפורים: לאחר התפילה הרב קידש, אכל וברך ברכת המזון לעיני אחד מחסידיו שחיכה לו, כאשר הוא מסתכל ונאנח על מצבו העגום של רבו, שנאלץ לאכול ביום הקדוש. אמר לו רבו: "שמעתי איך אתה נאנח ובוודאי אתה חושב שיום הכיפורים שלך טוב יותר משלי, אך דע לך ששלי טוב משלך, כי אתה מקיים 'ועיניתם את נפשותיכם' - שלא כתוב 'מאוד', ואני מקיים 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם' - שכתוב 'מאוד'".

התלמיד סיפר לאמו והיא נאותה לאכול כדי לשמור על בריאותה.

ראשית הגז

מצמר שקיבל רבנו מראשית הגז, היה נוהג לטוות ציציות.

כסיסת ציפורניים

רבנו העיר לתלמידים שלא לכסוס ציפורניים בגלל שתי סיבות:
א. מתוך הרגל אדם עלול לעשות זאת כאשר מתעורר בבוקר, טרם נטל ידיו.
ב. אדם עלול לעשות זאת בשבת קודש.

שכחת ספר

אחרי שיעור של רבנו, תלמיד שכח את ספרו. יותר מאוחר כאשר פגש את התלמיד, אמר לו רבנו ששכח את ספרו והחזיר לו. הדבר קרה פעם שנייה ושלישית. אז רבנו אמר לו: "דבר חשוב לא שוכחים, אם אתה שוכח כל הזמן, כנראה שלא חשוב לך".

נישואים

כאשר תלמיד היה מתחתן, רבנו נהג לפגוש את שני בני הזוג.
כאשר תלמיד היה מתלבט, רבנו היה מזרז לא להתלבט יתר על המידה, וקובע: "מזל טוב!"

דבש

רבנו ראה פרסומת לדבש תוצרת גויים על יסוד הפסוק "אכול בני דבש כי טוב" (משלי כד ג), ואמר שחבל שאצלנו לא משתמשים בפסוקים.

טיפול אחות

אחרי ניתוחו, היתה אחות מטפלת ברבנו, בודקת וחובשת - ולא העיר רבנו דבר.

לוויה

מעשה ובלוויה עמד רבנו מחוץ לבית הקברות בהיותו כהן. הציעו לו לילך הביתה, שאל: "האם נסתם הגולל?"

פניה ימין

רבנו היה מקפיד שכל פניותיו יהיו לימין כפי שמוזכר בגמרא.

השקפת עולם

מעשה ומחנך חשוב אמר לרבנו שצריך לתת לנוער השקפת עולם. העיר לו

רבנו שהביטוי השקפת עולם טוב כלפי חוץ, אך בפנים עליו לומר: אמונה.

ברית

רבנו לא שבע נחת מהשם ברית-המועצות או ארצות-הברית, הוא כינה אותם רוסיה ועמא-ריקא, והדגיש שברית קיימת רק בין ריבונו של עולם לבין עם ישראל (הרב חיים שטיינר).

קדיש דרבנן

העיר רבנו שכיוון שבארץ ישראל אומרים 'אתרא קדישא', צריך גם לומר 'אורייתא קדישא' (סידור עולת ראייה ח"א שלא, ח"ב תטז).

צילום

רבנו סיפר על אדם גדול שסירב להצטלם, אך כאשר אמרו לו שהסתכלות בתמונתו תביא יראת שמים - הסכים. וכן סיפר על מקרה אחר, שזה יביא פרנסה לצלם, הסכים ואף סידר זקנו.

פרופ' ליבוביץ'

רבנו אמר שאינו מתפלל בבית כנסת 'ישורון' מפני שמתפלל שם פרופ' ליבוביץ', ואמר שחלים עליו דברי הרמב"ם שמצווה לגנות את הרשעים ולשבח את הצדיקים. ואכן הוא אמר על אחיו ד"ר יהושע ליבוביץ' שהשתתף בחוג הראיה, שהיה אדם כשר ומאוד שיבח את אחותו ד"ר נחמה ליבוביץ'.

חיזוק הגוף

רבנו סיפר שבבית הבראה הוא ראה איך ר' יוזל רבה של פינסק, בעל "בית אהרן", ור' אהרן בלקין, בעל ספר "מצא אהרן", שני תלמידי חכמים חשובים, אנשי יראת שמים, מתגוששים לשם חיזוק הגוף. רבנו המליץ על כך - "גמילות חסד בגופו" (הרב איתן אייזמן).

ברכת כהנים

כאשר באופן נדיר רבנו היה מגיע לתפילה בישיבה באיחור, בזמן חזרת הש"ץ, היה מתעכב לברכת כהנים, ואז הולך להתפלל במאה שערים. פעם הוא מיהר ורצה ללכת, אבל תלמיד העיר לו שאין כהן, אז התעכב. לבסוף התברר שהיה עוד כהן. אחרי התפילה התלמיד ביקש ממנו סליחה על טעותו. פייס אותו רבנו שאדבר זה טוב שנשאר, כי יש אומרים שברכת כהנים היא מדאורייתא רק אם יש לפחות שני כהנים.

כבוד תלמידי חכמים

הרב שלמה אבינר

מחלוקות בין תלמידי חכמים (שו"ת רדיו)

שאלה: כאשר אני שומע על מחלוקות בין תלמידי חכמים, על רבנים שמשתמשים בביטויים קשים, ההערכה שלי אליהם יורדת. כיצד מתחזקים באמונת חכמים?

תשובה: מסופר בספר 'כתר שם טוב', שלבעל שם טוב היה מתנגד חריף בשם רבי נחמן מהורדננקו, שבכל הזדמנות היה מביע ביקורת נגדו. באחד הימים, שמע רבי נחמן את תלמידיו מדברים ביניהם סרה על הבעל שם טוב ונזף בהם, כיצד הם מעזים לדבר כך על אדם קדוש. השיבו התלמידים: "הרי הרב בעצמו מדבר כך נגדו". אמר להם הרב בחומרה רבה: "לא כל מה שמותר לי לומר מותר גם לכם". משל לשני אמנים שעבדו יחד במשך עשרים שנה כדי להכין את כתרו של המלך. לבסוף, כשהגיע הזמן לקבוע את היהלום בראש הכתר, החלו להתווכח, זה אומר בכה וזה אומר בכה, הרוחות התלהטו, עד שאחד האמנים התריס כנגד עמיתו: "טיפש!" עובר אורח שעבר שם במקרה הצטרף לויכוח ואמר: "טיפש אתה בעצמך!" אמר לו האמן הראשון: "היודע אתה שחברים אנו, עובדים יחד כעשרים שנה על כתרו של המלך. הפרט האחרון הזה, היהלום הזה, הוא בנפשנו, לכן אנו מתבטאים בחריפות בעניין. אבל אתה, האם נקפת אצבע למען כתרו של המלך? כלום ראית מימך את המלך?! אתה הוא הטיפש!".

לפי רעיון זה, רבנו הרב צבי יהודה התייחס בכבוד לכל תלמיד חכם, גם אם היה חולק על דעתו, וכך חינך את תלמידיו. כאשר שמע תלמיד שחזר על ביטוי שלו נגד תלמיד חכם, גער בו: "מה שמותר לי אינו מותר לך". לפעמים, כאשר רבנו חשב שתלמיד חכם טועה, התבטא כנגדו בחריפות, אך עניינית, מתוך כבוד (ס' רבנו עמ' 120).

כך נהגו רבנים במשך כל הדורות. הג"ר אהרן קוטלר, ראש ישיבת בית המדרש הגבוה בליקווד בארה"ב, חלק בתקיפות על האדמו"ר מסטמאר, הג"ר יואל טייטלבוים, אך הוא אמר: "אנו שונים בדרכנו, בתורה ובפוליטיקה, אבל הוא גדול בתורה ובמידות". גם אמר הג"ר יעקב קמינצקי, ראש ישיבת תורה ודעת בארה"ב: "למרות ההשקפות השונות בין עולם הישיבות לגרי"ד סלוביצ'יק, כל המכנה את הג"ר סלוביצ'יק בראשי התיבות של שמו (כלומר, ג"י ביי - ג'וסף בער - שמו

באנגלית, כמו שכמה נהגו ועדיין נוהגים כיום לצערנו), יהיה עליו לתת דין וחשבון בעתיד!"
 לכן, כאשר תלמידי חכמים מתנצחים בהלכה, במלחמתה של תורה (מגילה טו ב),
 אנו הקטנים צריכים לעמוד באימה וביראה ולכבד את כולם.

סיפורי רבנו (שו"ת רדיו)

שאלה: ב'עיטורי ירושלים' מופיעות אמרות לא נעימות על תלמידי חכמים שנאמרו על ידי רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק. האם זה לא נקרא לשון הרע?

תשובה: ודאי זה אינו לשון הרע. אסור לדבר לשון הרע, אולם הכרת היחס בין מדרגותיהם של תלמידי חכמים אינה לשון הרע. חייבים לדעת שיש הבדלים במדרגות, ויש לגבינו השלכות גדולות בעניין. אנו צריכים לדעת בכל תלמיד חכם מהי מהותו, מדרגתו וחשיבותו.

נפסק בגמרא שהלכה כרב באיסורים משום שהוא גדול בתחום זה, ושמואל היה גדול בדינים (רא"ש). חשוב שאנו נדע את זה, אין זה זלזול בשמואל או ברב. כתוב בשו"ת מהר"י ברונא (ס' קצ), שפעם יהודי אחד התבטא בעניין רב פלוני והיחס בינו לבין רב אלמוני ואמר: "המבדיל בין קודש לחול". נתבע אותו יהודי לדין תורה על בזיון תלמיד חכם, והוא זוכה. המהר"י ברונא הביא לכך ראיה מבבא מציעא (פד ב) שרבי אלעזר ברבי שמעון מת, ורבי יהודה הנשיא - רבנו הקדוש - הציע נישואים לאלמנתו. שלחה לו האלמנה: "כלי שנשתמש בו קודש, ישתמש בו חול?!!" - בעלי, רבי אלעזר ברבי שמעון היה קודש, ואתה לעומתו חול. אמר רבי: איך את יודעת? את יודעת ללמוד תורה וגמרא? אמרה: לא, ללמוד איני יודעת, אבל מידות טובות אני יודעת. ע"פ זה פסק מהר"י ברונא שמותר היה לו ליהודי לומר "המבדיל בין קודש לחול".

רבנו הרב צבי יהודה לא היה אומר "המבדיל בין קודש לחול", אלא היה אומר "המבדיל בין קודש לקודש". כולם קדושים, כולם ברורים. רבנו היה אומר אין ספור פעמים שעלינו לכבד את כל תלמידי החכמים, בין אלו שאנו מסכימים עמם, ובין אלו שאיננו מסכימים עמם. ברם, הוא לימד את המדרגות הנמצאות בתלמידי חכמים. עלינו להבין את המדרגות משום שלפעמים נוצרים חילוקי דעות, וחייבים לדעת כאיזו שיטה להכריע. לכן, מצאנו בגמרא ביטויים המבטאים מדרגות בין תלמידי חכמים.

רב שמחל על כבודו (ראיון בעיתון)

שאלה: אמנם בהלכה ישנה קביעה כי למלך אסור למחול על כבודו, אך רב יכול

למחול על כבודו במקרים מסוימים. אולם, מעבר לצד ההלכתי - האם בימינו, שמזלזלים בכל ערך, רב צריך למחול על כבודו או להיפך, להדגיש יותר את הכבוד? כלומר, איך צריך לעסוק בסוגיה הזו בימינו מהצד של בניין עם ישראל, ופחות מהצד ההלכתי?

תשובה: השיקול של תלמיד חכם האם למחול על כבודו או לא למחול על כבודו תלוי בשאלה: האם מדובר בכבודו באופן אישי, או בכבוד התורה. אנו רואים שלאורך כל ההיסטוריה תלמידי חכמים מחלו על כבודם באופן אישי, אך לא מחלו על כבודם אם הדבר היה כרוך בכבוד התורה.

למשל, בספר הילדים שלי 'שלושה סיפורים מוזרים', מסופר על רבי אברהם אבוב מפרנקפורט שאסף כסף לעניים ועשיר אחד העליב אותו ונתן לו סטירה, אבל הוא לא הגיב. אמנם כשהיה מדובר בפסק הלכה, כמו אלו שכתבו נגד פסק דינו בעניין הגט המפורסם, "הגט מקליווא", הוא השיב מלחמה בכל כוחו. שם מדובר על כבודו האישי וכאן מדובר על כבוד התורה.

כמו כן, רבי עקיבא איגר היה עניו מאוד ותמיד מחל על כבודו, אבל כאשר אחד הדפיס את ש"ס "סלוויטא" ועבר על זכויות היוצרים, הוא הגיב בתקיפות, אפילו נגד תלמידי חכמים.

רבנו הרב צבי יהודה היה עניו גדול. כאשר שאלו לשמו, היה מציג את עצמו כ"צבי" ושהוא "לומד בישיבה", אבל בענייני כלל ישראל הוא היה תקיף מאוד, וראה את עצמו כקובע. כאן בכבודו האישי, וכאן בכבוד התורה.

אכן, בספר 'פלא יועץ' מובא שכבוד התורה ירד מאוד בזמנו (לפני כמאתיים שנה), וראוי לכבד כל תלמיד חכם על-פי הדינים החמורים האמורים לגבי רבו המובהק. אכן, רבנו הרב צבי יהודה כיבד את תלמידיו שהיו תלמידי חכמים בכל דיני רבו המובהק.

לימוד תנ"ך למעשה

הרב אריק אוריאל

פתיחה

רבות דובר אודות לימוד התנ"ך והגובה בו נושא זה צריך להילמד, ומאמרים רבים עסקו בבירור הגישה ללימוד התנ"ך. נושא זה חשוב מאין כמותו וחובה עלינו להמשיך לברר לעצמנו את חשיבות הדבר ואת ההרס הנובע מהזנחתו. בלימוד הפרק הראשון של ספר יהושע, בשתי התבוננויות שונות, ננסה לעלות לגובה הדרוש.

התבוננות ראשונה

שליח ה'

ספר זה שאנו ניגשים ללמדו, נכתב על ידי יהושע עצמו. הגמרא במסכת בבא בתרא (טו ע"א) מלמדת שיהושע כתב את רוב ספרו, את סוף הספר כתב אלעזר הכהן, ואת סוף סופו השלים פנחס בן יאיר. השאלה שעולה כמו מאליה - מכיוון שיהושע עצמו כתב את ספרו, מדוע הספר פותח בפסוק: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מְשֶׁרֶת מִלְּשָׁה לְאִמֶּר" (יהושע א א), ולא אמר: 'ויאמר ה' אליי'?

דבר זה יוסבר על פי דרך התורה. גם בארבעת החומשים הראשונים לא נאמר על ידי משה - 'ויאמר ה' אליי', אלא - "ויאמר ה' אל משה". הסגנון הוא סגנון של ענווה. הצגת הדברים אינה כדו-שיח בין רבש"ע לשלוחו. הכתובת שדרכה נאמרים הדברים, הן משה והן יהושע, המרכז. משה מכונה בתורה (במדבר יב, ז) נאמן בית ה', "בכל ביתי נאמן הוא", ובלשון חכמים תוארו - "משה קיבל תורה מסיני" (אבות א א). לכן כינויו כאן בפסוק ב' - "מִלְּשָׁה עֲבָדִי מֹת", עבד ה'.

הרש"ר הירש מוסיף עוד, שלכן תיארה התורה את לידת משה באופן של "וַיִּלְךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וכו' (שמות ב א), אביו איש, ומשה איש, בן אדם שנולד ובן אדם שגם הולך לבית עולמו. שהרי משה מכונה גם איש האלקים. קיימת סכנה שייתפס כבן אלקים, ואולי אלקים עצמו... לכן מדגישה התורה את דברי ה', הנאמרים ע"י רבש"ע אל שלוחו. ההדגשה היא מהו מקור הדברים ומי אמרם ולא למי נאמר.

חילופי ההנהגה

שני הפסוקים הראשונים מתארים את שינוי ההנהגה. כעת מתחילה תקופה חדשה – מהנהגה במדרגת חמה, שמש, שאורה גלוי וידוע, למדרגת לבנה, שאורה שאול מן השמש, וכאילו לא עצמי. אבל כמובן הנהגת ה' לא חדלה. אף על פי שמתחלפת ההנהגה, ממשיכה הישועה. שמו של המנהיג רומז על כך, יהושע מלשון ישועה, ובפסוק א' רמז שיהושע מקבל באופן תמידי משה רבנו, במילים "בן נון", בן מי שהגיע לחמישים שערי הבינה, משה. בספר דברים (לא ז, כג) משה מצווה את יהושע פעמיים "חזק ואמץ" ובפסוק כג אומר ליהושע: "וְאַנְכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ". משמע שמשה יהיה עמו כל העת. אולם גם כאן מיד באה הדגשה מי הוא שנותן את הארץ – בספר יהושע (א ב) אומר לו רבש"ע: "אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶנְכִי נָתַן" – אנכי, ולא בזכות משה, וזאת הארץ שלהם היא מתמיד, מובטחת להם ומתאימה להם. לכן באה ההדגשה – "אֲשֶׁר אֶנְכִי נָתַן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל". ולכאורה "להם" מיותר? אלא זה בא להדגיש את שייכות הארץ להם. וכן בפסוק ג – "כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף רַגְלְכֶם בּוֹ לְכֶם נִתְּנָיו", בלשון עבר, ולא אמר 'אתננו' בלשון עתיד, שהרי הנושא להבא, וכמו שאמר "תדרוך". אלא בא להדגיש את אותה נקודה, שארץ ישראל מאז ומעולם מוכנה לאומה זו, וכאילו כבר ניתנה להם.

עם מות משה, ירד אבל גדול על עם ישראל. ה' ותחושה של חדלון וסוף הדרך. במות מרים פסקה הבאר, במות אהרון חדלו ענני הכבוד, ועם מות משה פסק לרדת אוכל מן השמים הוא המן (ע' ילקוט שמעוני ומסכת תמורה דף טו, שנשתכחו שלשת אלפים הלכות).

מי הוא זה שחש יותר מכל אחד אחר את הצער והאבל על מות משה? הרי זה יהושע, כפי שמודגש בפסוק הפותח – "מְשַׁרְתַּת מִשָּׁה". חז"ל אומרים שגדול שימושה יותר מלימודה, כיוון שבלימוד אתה מכיר את דברי הרב ותורתו, ובשימושה אתה מכיר גם את הרב עצמו, מתודע אל האדם ואישיותו הרבה יותר מן הנלמד בשיעור פרונטלי.

אם כן, יהושע שרוי באבל, והקב"ה פונה אליו ואומר לו (פסוק ב): "וְעַתָּה קוּם!", התנער מן האבלות. ע' מצודת דוד, ש"קום" זה עניין זירוז. כלומר, ה' אומר ליהושע – אין כאן נסיגה או נפילה בהסתלקות משה, אלא שינוי בהנהגת האומה. לכן אי אפשר שה' יאמר ליהושע את אלפי ההלכות שנשתכחו, כי

משה הוא שקיבל את התורה, ומעתה יש לעמול. זירוז ועמל, הן בלימוד והן בלחימה (ע' רש"י).

תורת ה' ביד משה, היא נצחית. "וגם משה האיש", כשם שהוא מעל לזמן, כן הוא מעל המקום. ואי אפשר לצמצמו בארץ ולו גם בארץ הקודש. התכנון הזה הוא עתיק יומין. כבר בסנה, משה רבנו מבקש מה' (שמות ד יג) "שֶׁלַח נָא בְיָדִי תְּשַׁלַּח", ומפרש רש"י שמשה ידע שאין הוא נכנס ומכניס לארץ, וביקש שה' ישלח את יהושע. זאת אומרת שעל ידי חטא מי מריבה התגלה תכנון אלקי קדום יותר. משה לא נכנס לארץ ישראל, והמשמעות היא שכשם שהתורה רלוונטית בכל זמן, כך היא רלוונטית בכל מקום, ועכשיו על יהושע לקום. "כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָם לְתַת לָהֶם וְאַתָּה תִּנְחַלְנָה אוֹתָם" (דברים לא ז), כאילו אמר – הכל תלוי בך ובמאמצך.

חזק ואמץ

הזירוז והקימה שתחילה נאמרים בלשון כללית, נחלקים לאחר מכן לשלושה נושאים, שנאמרים בלשון חזק ואמץ. עוד בספר דברים (לא ז, כג), משה אומר ליהושע פעמיים "חזק ואמץ", ביחס לירושת הארץ. וכאן בפסוק ו, נאמר "חזק ואמץ" על נחלת הארץ, ובפסוק ז נאמר על שמירת התורה, ובזה נאמר גם "מאד". בפסוק ט נאמר "חזק ואמץ" לגבי המלחמה, "אֶל תַּעֲרַץ וְאֶל תִּתֵּן". למרות שנאמר לעיל שארץ ישראל כבר נתונה לעם, למרות שה' אמר ליהושע שלא יתייצב איש בפניו וה' יהיה עמו כמו שהיה עם משה, למרות כל זאת יש להתחזק ולהתאמץ. ההבטחה האלוקית מתגלה בבחירה האנושית. כך היה גם בגלות מצרים (שמות ג ט): "וְעַתָּה הִנֵּה צִעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי", ואם לא היו צועקים לא היה גואלם? אלא זה אותו עניין – גם כאן יש מאמץ לגילוי הנהגת ה'. וכן לעתיד לבוא בגאולה העתידה, דבר זה יחזור כשבני ישראל ישוּבו ויבקשו מה' את גאולתם ופדות נפשם, ואף שגאולה מובטחת להם – אף על פי כן צריך לחזור ולהתאמץ בבקשתם אותה.

התבוננות שניה

מדרגת יהושע

בסוף חומשי התורה, בסיומו של ספר דברים (פרק לד), מתוארת הסתלקותו של משה רבנו:

פסוק ה – "וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה'".

פסוק ו - "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלִּבְיַת פְּעֹר" וכו'.

פסוק ח - "וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה" וכו'.

מדוע אם כן פתיחת ספר יהושע היא מעין חזרה והודעה על מות משה, דבר שכבר ידוע לנו (יהושע א א): "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה'?" ובמיוחד שגם בפניית ה' ליהושע, תחילת דיבורו הוא (שם ב): "מֹשֶׁה עֶבְדִּי מֵת" וכו', האם מתחדשת כאן מדרגה או ידיעה חדשה? נראה שכן, משום שסימומו של פסוק א הוא "לאמר", שבדרך כלל פירושו - לומר לאחרים. מי הם אותם אחרים? בסוף פסוק ב ניתנת התשובה בכפליים: "לָהֶם לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל".

נראה שספר יהושע פותח בצורה מיוחדת זו, כדי לייחד את שליחותו ומנהיגותו של יהושע משאר שליחויות של שאר נביאים. כדי לברר לנו שאין כאן מדרגה נבואית שיהושע זוכה לה ומתעלה אליה רק על ידי מאמציו במדרגות הנבואה, המבוארות ומפורטות בספרו של הרמב"ם 'מורה נבוכים' בסוף חלק ב, אלא מדובר כאן במדרגת נבואה שונה - כשלוח להנהגת העם, מדרגתו כנביא מתקבצת מכל השלמויות המפוזרות ברחבי העם, וזאת מלבד ומעל למדרגתו האישית. זהו חסד ה', המודגש מיד בתחילת הספר. בהסתלק השליח הקודם, נאמן בית ה', העמיד ה' שליח במקומו להנהגת האומה, וכמו רבו משה, כך גם ליהושע שתי קומות: ראשונה - האישיות הפרטית המתוארת בסוף ספר דברים (לד ט), "וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מְלֵא רוּחַ תְּכֵמָה", והשנייה - מדרגה המתקבצת מכל ועל גבי כל מיני השלמויות והמדרגות שבדור. לכן ה' אומר לו (יהושע א ב): "אַתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה", ובהמשך (שם ו): "כִּי אַתָּה תִּנְחִיל אֶת הָעָם הַזֶּה", ועוד קודם לכן (שם ה): "כִּפְאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ", אתה והעם, ואתה בזכות העם.

הנהגה בדרך הטבע

בחלק השני של הפרק מתוארת תגובת יהושע לדברי ה':

א. פניה דרך השוטרים לעם, להכין צידה.

ב. פניה לשבטי ראובן, גד וחצי המנשה.

ג. תשובתם לדבריו.

א. מדוע פונה יהושע אל העם לצורך הכנת צידה, דרך השוטרים? כל פניותיו של משה רבנו היו ישירות אל העם ולא מצינו פניות דרך שוטרים.

אלא שעתה מסתיימת תקופה ומתחילה תקופה. מסתיימת הנהגת ה' את

ישראל בדרך הנס, ומתחילה הנהגה בדרך הטבע. חיים טבעיים הם מסודרים ותקינים, ומאורגנים בסדר של שופטים ושוטרים (ע' במצודת ציון על פסוק י: "שוטרים - הם הממונים להשמיע להעם דברי המושל ולהכריח על קיומם"). משה לא היה צריך להכריח, העם נשמע אליו ממילא. אם התווכחו עמו, פצתה האדמה את פיה. כלומר, ה' הכריח. אלא יהושע מודיע לעם: עתה אנו מקימים חברה טבעית מסודרת של שלטון מרכזי, וגם כפיה כשצריך. מכיוון שכך, יש להתכונן גם בהכנת צידה, בניגוד ליציאת מצרים ששם נאמר (שמות יב לט) "וְגַם צֶדֶה לֹא עָשׂוּ לָהֶם". מה חשבו לעצמם, כיצד יכלכלו מיליוני אנשים במדבר? על זה אמר אומר ירמיהו (ב ב): "כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אֲחֵרֵי בְמַדְבַּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה", כלומר, האמינו אמונה שלמה בה' ובכך שיכלכלם במדבר, ובנקודת כניסתם לארץ ישראל, האמונה היא שה' נותן כח ויכולת להכין צידה, מעצים את היכולת האנושית לפתח משאבים ולענות על הצרכים.

מגמת כיבוש הארץ

ב. עניינה של הפניה לשבטי ראובן, גד וחצי המנשה היא לומר שכעת מתחדשת מדרגה של כלליות. הדאגה אינה לצרכי היומיום של כל שבט לעצמו. יהושע מבהיר ומבאר את ציוויו של משה להיכנס לארץ ישראל ולהילחם יחד עם שאר השבטים. העניין הוא שאין מגמת פנינו בכיבוש הארץ מגמה של שבטיות וכיתתיות כך שכל אחד דואג לעצמו ולנחלתו, אלא המגמה היא השראת השכינה על האומה היושבת בארצה. במובן זה קיימת אחריות של כל אחד ואחד כלפי האומה כולה וכל ענייניה. על כן מצווה אותה יהושע בכיבוש של מלוא רוחב הארץ ביחד עם השבטים שנחלתם ממערב לירדן.

קבלת סמכות מהעם

ג. תשובת השבטים ליהושע מבטאת קבלת סמכות. מנהיג אינו יכול לפעול ולעיתים אף לכפות את רצונו כשאינו לו סמכות בסיסית מן העם. בכל מגוון התחומים השונים, המתפצלים לאין סוף ואין ספור עניינים והחלטות, קיים מנהג משותף אחד והוא - הרשות והסמכות. ולכן אע"פ שכבר נתקבלה מן המקור האלקי, חוזרת וניתנת על-ידי העם. ובכל פסוק ופסוק מופיעה המילה "כל":
 "כֹּל אֲשֶׁר צִוִּיתֵנו נַעֲשֶׂה".

פסוק יז - "כָּכַל אֲשֶׁר שָׁמְעֵנוּ אֶל מֹשֶׁה כִּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ".
 פסוק יח - "לְכָל אֲשֶׁר תִּצְוֶנוּ".
 כלומר, אין זו סמכות חלקית, אלא רחבה וכוללת, פרוסה על כל מרחב החיים
 ללא יוצא מן הכלל.
 וכשם שאת התורה עצמה קיבלנו באומרנו נעשה ונשמע, כן את הנהגת התורה
 על ידי תלמידי חכמים ראשי האומה: בפסוק טז "נעשה", ובפסוק יז "נשמע".
 והכוונה היא גם לגבי מצוות הלא תעשה - "יִמְרָה אֶת פִּיךָ", וגם לגבי מצוות
 העשה - "יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ". כלומר, מהעם עולה הסכמה לסמכותו של יהושע
 כמנהיג וכראש הסנהדרין, ובכל מרחבי התורה, הן מצוות העשה והן מצוות
 הלא תעשה, יוכרעו ההלכות על ידו.
 מסקנה - בהגעה לארץ ישראל מתגלה הנהגת ה' את ישראל בדרך הטבע,
 מדרגה של כללות האומה, ומדרגה של ראשי האומה.

בעל התניא

חסידות מתוך תורה

הרב שלמה אבינר
(ערך מתוך שיעור - הרב נחמיה לביא)

האדמו"ר הזקן

האדמו"ר הזקן, בעל התניא, הוא שליח אלוהי מיוחד לבניין התורה לדורות. מה אמר בעל התניא? מה חידושו? ודאי כתב דברים עמוקים, שהרי היה תלמידו הגדול של המגיד ממזריטש, שהיה תלמידו הגדול של הבעל-שם-טוב. שני תלמידים גדולים היו לו לבעש"ט: רבי יעקב יוסף מפולנאה [בעל 'תולדות יעקב יוסף'] - שהסביר את החסידות כלפי חוץ, ורבי דוב בער, המגיד ממזריטש - שהסביר אותה כלפי פנים. בעל התניא הוא תלמידו הגדול, גאון הדורות, של המגיד ממזריטש, וחסידות חב"ד היא האריסטוקרטיה הפנימית העליונה של תנועת החסידות. אבל מה אמר בעל התניא? ומה בכלל אמר הבעש"ט? מה חידשו?

תנועת החסידות - חסד ד' בעולמו

הדבר קשה מאוד להגדרה, אבל הכל נכלל במילה חסידות. תנועת החסידות כשמה כן היא: חסידות, חסד. איזה חסד? חסד ד' אל עולמו ומידת החסד של האדם, ושניהם תמיד הולכים יחד. הרי איננו לומדים את מידותיו של הקדוש ברוך הוא בשביל ללמוד עליו, לא כדי לעמוד מול הקדוש ברוך הוא ולהסתכל עליו; "ופני לא יראו!" אלא כל זה בשביל לדעת איך לפעול בעולמו. הקדוש ברוך הוא אומר לך: עמוד מאחורי וראה. "וראית את אחורי", כקצין הקורא "אחרי!". תנועת החסידות מלמדת לראות חסד ד' בעולמו. עולמו של הקדוש ברוך הוא מלא חסד כל היום, "עולם חסד ייבנה" (תהלים פט ג).

אמנם עולמו של הקדוש ברוך הוא במידתו העליונה אינו חסד, אלא גבורה, כלומר: הגדרות. עליך לעשות מעשה מסוים, זה מותר וזה אסור. יש מטרה ויש כיוון, איננו עושים כל מה שאנו רוצים בעולמו של הקדוש ברוך הוא. "חובתו של האדם בעולמו" (מסילת ישרים פרק א). בכל ימות השנה אנו אומרים בתפילה "מלך אוהב צדקה ומשפט", אך בימים הנוראים, בהם מתנוססת בעולם מידת הדין העליונה, אנו אומרים: "המלך המשפט". וכי העולם נברא סתם כך כדי שנטייל ונעשה כל שאנו

רוצים?! זו מידת הדין, הגבורה העליונה, גבורתו של הקדוש ברוך הוא. ריבונו של-עולם ברא עולם כל-כך קשה ומסובך, אבל הוא מנצח, מתגבר, מתקדם ומצליח. אמנם, מכיוון שראה הקדוש ברוך הוא שאין עולמו מתקיים במידת הדין, הקדים את מידת הרחמים ושיתף אותה עם מידת הדין (רש"י בראשית א א). "שיתף". אם כן מידת הרחמים איננה העיקר ואינה מבטלת את מידת הדין. כך אומר ה'מסילת ישרים' (סוף פרק ד), בהסבירו שמידת הזהירות בנויה על מידת הדין, על עומק הדין, אלא שאליה מצטרפת גם מידת הרחמים - לא תיענש מיד, העונש לא יהיה עד כלה, ואפשר לעשות תשובה. אבל מידת הרחמים אינה מבטלת את מידת הדין. זאת לעומת הנצרות, שביטלה את מידת הדין באמרה שהכל הוא רק מידת החסד. אמנם, אם אין יותר דין והכל חסד, כל אחד יכול לעשות כאוות נפשו.

אמרה תנועת החסידות: אנו שליחים של מידת חסדו של הקדוש ברוך הוא. אנו מלמדים איך העולם מלא מתנות וחסד ד' כל היום, בכל מקום, בכל דבר. "ממלא כל עלמין". הכל מלא כבוד ד', חסד ד'.

לית אתר פנוי מיניה

חידושה של תנועת החסידות - "לית אתר פנוי מיניה" [אין מקום ריק מריבונו של-עולם]. כך מסביר רבי שלמה מלוצק, תלמידו של המגיד ממזריטש [שגם ערך את כתביו], בהקדמתו לספר 'מגיד דבריו ליעקב' שכתב המגיד (ב"הקדמה שניה"). ודאי "לית אתר פנוי מיניה"! אין זה חידוש של הבעש"ט. וכי לא ידענו שאין מקום פנוי ממנו?! אלא, חידושו של הבעש"ט הוא מה שהדגיש זאת.

בכלל יש לדעת שבענייני אמונה אין מחלוקות. מחלוקות יש בהלכה, כגון אם לברך על פרי הפסיפלורה "בורא פרי העץ" או "בורא פרי האדמה", אך בענייני אמונה אין לכך שייכות. אין 'מחלוקת' בינינו לבין הגויים אם יש אלוהים אחד או שלושה, אלא זו טעות. ואמנם באמונה עצמה אין מחלוקות, אבל יש מחלוקות מה מדגישים וְלמה מחנכים. האם מדגישים את מידת חסדו של הקדוש ברוך הוא, או את מידת הדין שלו. האם מדגישים שהוא "ממלא כל עלמין", או מדגישים שאינו "ממלא כל עלמין" באותה מידה, אלא בבית-המדרש יותר מהרחוב, בגמרא יותר מספר מתמטיקה, במצווה יותר מהחול, ובחול יותר מהעבירה; יש מדרגות ב"ממלא כל עלמין". הדבר תלוי במצוות, בעבודתו של האדם, במדרגות. רבי חיים מוולוז'ין אומר שאסור להתרגל לומר "לית אתר פנוי מיניה". אפשר לומר זאת מידי פעם, כי זו אמת, אבל לא ביום-יום, שאז זה יכול להוביל לבעיות קשות (ע' נפש החיים

ג.ג). הלא גם בשירותים "לית אתר פנוי מיניה", אז ניכנס עם רמב"ם לשירותים! [בישיבת מרכז-הרב היה תלמיד חכם מבוגר עוד מזמנו של מרן הרב קוק, שהיה און משונה, ר' יענק'ל הרדיצ'קובר, שהיה נכנס עם ספר רמב"ם לשירותים. כשהעירו לו על כך, השיב: "וכי הרמב"ם בעצמו לא נכנס לשירותים?!". כשנפטר, לא ידעו מה לומר בלוויה. הספידו הרב נתן רענן: "מרוב אהבת התורה, לפעמים הוא שגה..."]. גם בחזיר יש אור אלוהי, אחרת היה נעלם. נכון, אך מסוכן לדבר כך!

מידת חסידות

החסידות אמרה שאדם צריך לעבוד את ד' לא רק במה שהוא חייב, אלא לפני משורת הדין. זו מידת חסידות. האם חייבים להתפלל שחרית רק שעה? באחת מאיגרותיו, מבקש בעל התניא ממקושריו, שיעמידו לפני התיבה רק שליחי ציבור שלא יפחתו משעה וחצי בתפילת שחרית של יום חול (תניא, איגרת הקודש, עמ' קג). אדמו"ר אחד היה מתפלל שחרית חמש שעות. במשנה מוזכרים "חסידים הראשונים" שהיו מקדישים כל יום תשע שעות לתפילה (ברכות ל ב). ר' לייב איגר היה בנו של רבי שלמה איגר, ונכדו של רבי עקיבא איגר. הוא היה חסיד, בן לאב מתנגד. אמר לו רבי שלמה איגר: "כאשר אתה בא אלי הביתה, אנא - בלי חסידות, יהיה רגיל, כמו כולם". אמר ר' לייב איגר: "זו בעיה. אצלנו בשבת מתפללים ערבית - ארבע שעות, שחרית - שש שעות, מנחה - ארבע שעות, ערבית - שלוש שעות, וזה ממלא לנו את כל היום. פה, תפילת שחרית נמשכת רק שעתיים... יום ארוך! לא נגמר... כבד אביך ואת אמך למען יאריכון ימך"... (שיחות הרב צבי יהודה, מועדים א, עמ' 290). אם כן, אמרו החסידים: אנו מידת החסידות, לפני משורת הדין. לקיים מצווה בלי כוונה?! אנו מקיימים מצוות בכוונה. צריך כוונה! "תורת חסד על לשונה". הכוונה כמעט יותר חשובה מהמצווה, כי מצווה היא מעשה, וכוונה - דבקות אלוהית. אמנם באמת, הכוונה היא תוספת.

בעל התניא - חסידות מתוך תורה

מובן מאליו שמהלך זה הוא עמוק ופנימי, אבל מעורפל. כמה להתפלל? כמה לפני משורת הדין? כמה לכוון? כשלומדים גמרא, רמב"ם, 'שולחן ערוך' ו'משנה ברורה', הכל מוגדר ומדויק. אבל במידת חסידות הכל מעורפל, ואיך יכול לדעת לאן זה יוביל אותך. בא בעל התניא וחיבר את תנועת החסידות אל התורה. כלומר, הוכיח שהכל תורה. אין אצל בעל התניא משפט אחד ומילה אחת שאין להם מקור

- מן התורה, המשנה, הגמרא, ה'שולחן ערוך', 'הזוהר' והאריז"ל. מרן הרב קוק מכנה זאת "החלק התבוני של החסידות החדשה" (אורות הקודש ב, עמ' שצט). "חדשה" - כי ישנה החסידות הישנה של חסידי אשכנז, כגון רבי יהודה החסיד. "החלק התבוני" - כי חב"ד ראשי תיבות: חכמה בינה ודעת.

יש לשאול: בשביל חכמה בינה ודעת צריך חסידות?! הרי זה מה שעושים בכל הישיבות! אלא, חב"ד זה חכמה בינה ודעת של החסידות, של הבעל-שם-טוב. תורה של חסד, החסד של התורה. כשכתב אדמו"ר הזקן את ספר התניא, היה יושב שבעה נקיים על כל מילה. דייק ודייק. לא כמו מרן הרב קוק, שהעיפון שלו היה 'רק' על הדף במהירות עצומה. רבי משה קורדובירו כתב כל כך הרבה דברים! קשה להאמין שאדם יכול לכתוב כה הרבה. הוא כתב פירוש על כל ספר 'הזוהר'. היו אף שאמרו שהוא כתב ב"השבעת קולמוס". באמת אין דבר כזה, אלא הכוונה לשפע עצום של רוח הקודש. אבל אצל בעל התניא זה שונה. על כל מילה בספר התניא הוא דקדק ודקדק, מחק וסידר. אם כן, הוא הוכיח שהכל בחסידות זה תורה, עד שהיו מן חסידים שתהו: "הלנו אתה, או למתנגדינו?! חזרת לתורה!" (ע' "על חסידות וחסידיים" לרב יצחק אלפסי, עמ' 202-203). אמנם זה נכון. הכל מוכח על פי תורה.

שאלה: מהו חידושו של בעל התניא, הרי רעיונות רבים בדבריו מופיעים במהר"ל? תשובה: וחידושים רבים של המהר"ל מופיעים בפירוש רש"י על החומש. גם דברים רבים שאמר הבעש"ט כתובים בחומש, ומה בכך? גם התנאים חידשו דברים, וכי הם לא ידעו פסוקים? והאמוראים לא ידעו משניות? אכן, חלק מדבריה של תנועת החסידות נמצאים במהר"ל. מכל מקום, כל מה שהסברנו לא היה על המהר"ל, אלא על הבעש"ט, ויש מדבריו שנמצאים במהר"ל. אבל הלא חלק מדבריו גם מצוי בגמרא, וחלק במשנה. להבדיל, טיפשים באוניברסיטה תקפו את רבי יהונתן אייבשיץ באמרם שהיה שבתאי. ולמה? כי מצאו בדברים של שבתאי צבי מקבילות לדברים שאמר רבי יהונתן אייבשיץ... גם אצל רבי יעקב עמדין [שהאשים את רבי יהונתן אייבשיץ בשבתאות] יש דברים שמופיעים אצל שבתאי צבי. אמנם שבתאי צבי היה שבתאי, אבל גם הוא לפעמים היה אומר משפט נורמלי... וכי אם שבתאי צבי אמר פסוק מספר בראשית אז משה רבנו שבתאי?...

בעל התניא הוכיח שכל דבר שאומר הבעש"ט הוא תורה. כלומר, איך הוא יוצא מהמשנה, מהגמרא, ובעיקר מהאריז"ל. יש כמה דברים בחסידות שמופיעים כבר במהר"ל, אך אין זה אומר שאין חידוש אצל הבעש"ט. חידושו של הבעש"ט הוא הדגש על מידת החסד, ואי אפשר לומר שהמהר"ל הוא הבסיס של חסידות הבעש"ט. המהר"ל הוא חידוש אחר.

‘שולחן ערוך הרב’ – גאון התורה של החסידות

בשביל מה כתב אדמו"ר הזקן ‘שולחן ערוך’, הלא כבר יש ‘שולחן ערוך’! אלא, המגיד ממזריטש אמר לתלמידו, בעל התניא, לכתוב ספר הלכה. היו עוד גאוני שאפשר היה לבקש מהם לכתוב ‘שולחן ערוך’, אבל המגיד ביקש זאת דווקא מבעל התניא כדי שהכל ידעו שהחסידות היא תורה, הלכה, ושום דבר לא משתנה. אמנם ישנם כמה חידושים הלכתיים בחסידות חב"ד, כגון שלא ישנים בסוכה בגלל שהיא “אור המקיף”, אבל אין זה מופיע ב‘שולחן ערוך’ של בעל התניא, אלא זו מסורת בעל פה בשם אדמו"ר האמצעי. ‘שולחן ערוך’ של אדמו"ר הזקן הוא בדיוק כמו כל ספר הלכה, בלי חומרות, בלי מידת חסידות, אלא הדין להלכה. כל ענייני האורות המקיפים לא מופיעים שם, אלא בספרים אחרים. שאלני אחד: מאיזה גיל יש ליטול ידיים לילד בבוקר? ענית: מגיל שש – כך כתוב ב‘שולחן ערוך הרב’ בהלכות נטילת ידיים. די בכך. ברצונך ליטול את ידיו בגיל שלושה אפשר, וגם בגיל יומיים, אבל קודם כל יש לדעת מה הדין. בכלל, ל‘שולחן ערוך’ של בעל התניא יש מתיקות מיוחדת.

‘שולחן ערוך הרב’ הוא תמציתי, ועם זאת איננו ספר בשביל לפסוק הלכה בלבד, אלא בשביל ללמוד הלכה. אם אני לומד הלכה, אינני יכול לפסוק? ודאי אתה יכול, אבל הלימוד כולל גם שיטות שלא נפסקו להלכה. מה‘שולחן ערוך’ אינך יכול ללמוד הלכה, זה בלתי אפשרי, אבל מה‘בית יוסף’ כן. רבי יוסף קארו כתב את ה‘בית יוסף’ במשך עשרים שנה, אבל ה‘שולחן ערוך’ הוא רק ראשי פרקים, ובלי ‘מגן אברהם’ ו‘משנה ברורה’ לא מבינים מה ה‘שולחן ערוך’ אומר. אמנם ‘שולחן ערוך’ של בעל התניא מתאים ללימוד הלכה. יש גם נפקא מינה לכך, כי ה‘שולחן ערוך’ תמיד אומר קודם כל שדבר מסוים אסור, ורק אז מוסיף אם בשעת הדחק מותר [כגון: “לא כשר, ואם יש אורחים – מותר”]. אבל ב‘שולחן ערוך’ של בעל התניא כתוב מה מותר בדבר, ורק אז מוסיף אם לכתחילה אסור, כי אם כתוב ב‘שולחן ערוך’ שבשעת הדחק מותר, סימן שזו השיטה העיקרית להלכה, אלא לכתחילה מחמירים. ה‘שולחן ערוך’ כותב לכתחילה מה שמחמירים, ורק בסוף מביא את ההלכה בשעת הדחק, שזו השיטה העיקרית. אבל בעל התניא מלמד הלכה, לכן מביא קודם כל את המותר בשעת הדחק, את השיטה העיקרית, ורק אחר כך את השיטה המחמירה שאותה נוהגים לכתחילה. זהו ספר נפלא ללימוד הלכה [וע’ דברי בני הרב בהקדמתם לשולחן ערוך שלו, ובמאמרו של הרב שלמה יוסף זיון זצ"ל – “דמות הפלאים של בעל התניא”, בקובץ “שנה שבנה” תשכ"ד, נדפס מחדש “במעיינותיך” טבת תשע"ג]. גם ספר ‘ערוך השולחן’ נפלא ללימוד הלכה, וגם הוא היה גאון שבגאוניו.

אם כן, אדמו"ר הזקן מתגלה ב'שולחן ערוך הרב' בתור גאון התורה של החסידות. כמובן, גם בספר התניא, שהוא הדרכה רוחנית-מוסרית לאדם איך לעבוד את ד' על ידי הכוחות הפנימיים שבו, הכל על פי תורה, ואין שם דבר שאין לו מקור. בכלל, זו מסורת אצל כל אדמו"רי חב"ד עד עצם היום הזה, לכן אם תראו איזה מאמר של אחד מאדמו"רי חב"ד, תמיד הוא יהיה מלא מקורות מכל הכיוונים. זאת לעומת הבעל-שם-טוב והמגיד ממזריטש שהיו מדברים בלי להזכיר מקורות. ודאי לא המציאו דבר, הכל רוח הקודש, אבל לא כתוב אצלם מאיפה זה בא מהתורה. לכן, זה מה שנתן לכל תנועת החסידות את היציבות, הבירור, המקור והסדר. אחרת, הכל היה נשאר מעורפל מכל הכיוונים. במובן זה, בעל התניא הוא אחד המכניסים של הגאולה.

ז. מאלפיים שנות תורה לאלפיים שנות משיח

תחיית האומה היא תחיית כל כוחותיה. בהיותנו בגלות אין לנו את כל כוחותינו, כי כשצריך לשרוד שוקלים היטב איפה משקיעים כוחות ואיפה לא. הלב כואב על אותם כוחות שיש לעזבם, אבל אין ברירה. כשמגרשים אותך מהבית, עליך לשאת על הגב תיק אחד, ולחשוב היטב מה לקחת ומה לזרוק. תינוק, טלית ותפילין - תיקח, ואת השאר תזרוק. במצב רגיל יש לך בית מרווח מלא חפצים מיותרים בכל החדרים, אך יש מצבים בהם חייבים לחסוך. אם כן, תחיית האומה היא התגדלות האומה בכל כוחותיה, כולל הכוחות שהחיה הבעש"ט. אבל כל זמן שאינם מסודרים על פי תורה, אין מה לעשות איתם. כך הדבר גם בכוחות אחרים. ארץ ישראל, צבא ומדינה, הם דברים קדושים, אבל כל עוד אינם מוגדרים על ידי מרן הרב קוק ורבנו הרב צבי יהודה בצורה מדויקת על פי תורה, הרי זה כאוהז עננים בחופניו, מבלי לדעת איך לסדר את אותם כוחות.

בעל התניא הוא זה שאפשר שדברי הבעש"ט יוכלו להיכנס בקהל התורה, מתוך כך באומה, ומתוך כך בתחיית האומה. זה הדבר האחרון, ואחרי הבעש"ט לא היה חידוש נוסף בבניין התורה. בתורה יש חידושים שונים: זקנים, נביאים, תנאים, אמוראים, ירושלמי, בבלי, ראשונים ואחרונים. כל אלה אורות עליונים שונים, והבעש"ט הוא האחרון, החותם. רבנו הרב צבי יהודה, במאמרו 'שר התורה של חסד' (לנתיבות ישראל ב, עמ' טו) אומר שבעל התניא חתם אלפיים שנות תורה. עולמנו התחיל באלפיים שנות תוהו, עד שבא אברהם אבינו. מאז התחילו אלפיים שנות תורה, ולאחר מכן אלפיים שנות משיח (סנהדרין צא א). שמא תאמרו: בעל התניא הופיע זמן רב לאחר תום אלפיים שנות תורה? אלא הקדוש ברוך הוא מגדיל

את אותן אלפיים שנות תורה. זו קושיה זעירה.

בעל התניא עשה את המעבר, ומאז שהופיע, עובר העולם מאלפיים שנות תורה לאלפיים שנות משיח. כמובן, גם באלפיים שנות משיח לומדים תורה, ומרן הרב קוק שייך לאלפיים שנות משיח, לבחירי צדיקיא, למעייני הישועה.

בעל התניא הוא הציר שמעביר מאלפיים שנות תורה לאלפיים שנות משיח, כיוון שלקח את הגילוי האחרון של התורה, של דבר ד' בעולמו, של עם ישראל, הבעל-שם-טוב, וניסח אותו במילים של תורה. זהו "החלק התבוני של החסידות החדשה", או כמו שרבנו הרב צבי יהודה קרא לו: "שר התורה של החסד". הוא שר התורה של תורת החסד שעל לשונו של הבעש"ט, ואז יכולים להתחיל ימות המשיח, אלפיים שנות משיח.

כדי לתפוס את כל הלימודים של הבעש"ט, שהם לא מסודרים, ללא מקורות ולפעמים אמרות קצרות [המכונות בלעז אפוריזמים], ולעשות מהם שיטה שלמה, יש צורך בגאונות עצומה. ישנן איגרות קצרות מהבעש"ט הנדמות כעין "וורטים", אבל תורתו של הבעש"ט איננה "וורטים". כשקוראים את אמרותיו של הבעש"ט לא מבינים כלום, לכן עלולים, חלילה, גם לזלזל. גם אמרותיהם של תלמידי הבעש"ט מופיעות כערבוביה. אין זה כגמרא, שערוכה בסגנון של ערבוביא, כי בה הכל מאורגן, וכשמתעמקים רואים את השיטה האדירה הנמצאת בה. כל זה עד שבא בעל התניא וסידר את כל תורתו של הבעש"ט. [רבי צדוק הכהן מלובלין מיוחד בכך שהוא מתנגד שנעשה חסיד, לכן בכל דבריו יש סדר, אבל לא ניתן לדמות את גדלותו של רבי צדוק לגדלותו של בעל התניא]. משעה שקיבלה החסידות ניסוח של תורה על ידי בעל התניא, יכולה היא לבוא בקהל ישראל. ועיין במאמר 'דרך התחיה' (מאמרי הראיה עמ' 1), בו מבאר מרן הרב קוק איך נבנה עם ישראל בעת התחייה על ידי תורתו של הגאון מווילנה מצד אחד, ועל ידי דרכו של הבעש"ט מצד שני, ואיך הם משתרגים יחדיו. בשביל תחיית האומה בשלמותה, צריכים להיבנות כל כוחותיה.

ח. השיח המשיחי בחסידות חב"ד

מעבר זה מאלפיים שנות תורה לאלפיים שנות משיח, גם מסביר את ריבוי השיח המשיחי המצוי בחסידות חב"ד. אצל החסידים האחרים לא מדברים כה רבות על המשיח, ואילו בחב"ד כל הזמן. ברוסיה הסובייטית היו קומוניסטים רשעים מרושעים, וה'חפץ חיים' היה אומר ברמז: "וכל הרשעיה (-רוסיה בהיגוי ליטאי) רגוע תאבד". אדמו"ר הריי"ץ הציל את יהדות רוסיה במסירות נפש עצומה, עד

שהשלטונות רצו להרגו. ברגע האחרון ברח וניצל. האנשים בזמנו לא הבינו מה שאמר, עשו ממנו בדיחה. הוא היה אומר: א. כל יהודי צריך מודעות לכך שהמשיח בא היום. ב. יש להתנהג בהתאם לכך שהמשיח בא היום. ג. אם כל עם ישראל יתנהג על פי זה שהמשיח בא היום, המשיח יבוא היום.

זה דבר רציני. מכאן נובעים גם החשבונות שלכל דור יש משיח, שכל אדמו"ר של חב"ד הוא המשיח בדורו, והאדמו"ר האחרון הוא המשיח האחרון. לא ניכנס לפרטי החשבונות, אנו רק מסבירים שהעיסוק המרובה של חסידי חב"ד במשיח הוא בגלל המעבר מאלפיים שנות תורה לאלפיים שנות משיח. לכן י"ט בכסלו הוא "חג הגאולה". באיזו גאולה מדובר? בשחרורו של בעל התניא מבית הסוהר. ודאי זה משמח מאוד, אבל אם על כל רב שיצא מבית הסוהר נעשה חג, נצטרך לחגוג כל יום, כי תמיד היו מכניסים רבנים לבית הסוהר... אלא, הסברנו שהגאולה מתחילה עם בעל התניא, בגלל שמה שאמר הבעש"ט נוסח על ידו על פי תורה. מנוסח על פי תורה? אז אפשר על פי זה להתחיל לבנות אלפיים שנות משיח וגאולה. אם כן, הנקודה העיקרית איננה יום זה או אחר, אלא שבעל התניא הוא שליח אלוהי במהלך גאולתו של עם ישראל. לכן הוא מזוהה עם מהלך הגאולה, ולכן יום שחרורו מכונה "חג הגאולה".

ט. בעל התניא ומרן הרב קוק

שאלה: מסופר על הרב הנזיר ששאל את רבו, מרן הרב קוק, על כך שהוא רואה הקבלות רבות בין דבריו של הרב לבין ספר 'ליקוטי תורה' של אדמו"ר הזקן. ענה לו הרב שחב"ד מדברת על תורת הפרט, ואילו הוא מדבר על תורת הכלל [אני בונה האומה]. אם בעל התניא הוא המעבר לשנות משיח, מדוע לא התחיל את תורת הכלל?

תשובה: תורתו של מרן הרב קוק היא האחדות הכללית; אלפיים שנות משיח, לסכם ולאחוז את הרכוש של התורה בכל הדורות, מאדם הראשון ומשה רבנו ועד היום, הכל יחד. כל דור הוא הופעה אלוהית, ועכשיו יש לאסוף את הכל. כך כתוב בספר 'אורות' כמה פעמים. אלפיים שנות משיח זה כלל, אבל גם פרט, ולא רק כלל. כלל ופרט, פרט וכלל, כלל ופרט וכלל, כלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל. תמיד צריך את שניהם, הפרט והכלל. ואכן כך הוא בספר 'עין איה', בו גם כלל ופרט וגם פרט וכלל, לעומת ספר 'אורות הקודש' שעיקרו הפרט, וספר 'אורות' שעיקרו הכלל. הגאון מווילנה עיקרו הכלל, הבעש"ט עיקרו הפרט, ואת הכל יש לסרוג יחד.

ודאי בתורת הכלל הפרט לא נעלם ונבלע. איפה כתוב דבר כזה?! אדרבה, אם הפרט נופל, גם הכלל נופל. כך היה בבית הראשון. הכלל היה לעילא ולעילא, אך הפרט היה

רקוב, לכן הכל קרט. בבית השני הפרט היה לעילא ולעילא. אנשי כנסת הגדולה, תנאים, אמוראים. תיקון הפרט, קדושת הפרט, "חברים" הנבדלים מטומאת עמי הארץ. אבל הכלל היה רקוב. המלכים היו רקובים. אפילו שמותיהם של אותם מלכים בקושי ידועים. הכל היה מושחת. הבית הראשון - כלל, הבית השני - פרט, ואילו הבית השלישי - כלל פרט. גדול אחד אמר שגם בדורנו צריך לבנות את בית-המקדש, רק שאין זה למעשה כי הדבר כרוך בפיקוח נפש, הואיל ויביא למלחמות. והרי כתוב ברמב"ם שכדי לבנות את בית-המקדש השלישי צריך מלכות (הלכות מלכים פרק יא)? אלא, אותו גדול אמר שבדורנו יש לבנות מחדש את בית המקדש-השני, ולא את השלישי. כלומר, הוא רוצה שיפוץ של הבית השני. זאת לפי שיטתו החרדית. אבל איננו באים לבנות את הבית השני מחדש, אלא את הבית השלישי, שהוא פרט וכלל, וכפי ניסוחו של רבנו הרב צבי יהודה כשנתן הגדרה לעניינה של ישיבת מרכז-הרב: "הפרט מתוך הכלל". לא מבטלים שום דבר מהפרט. אדרבה, בשביל שיהיה כלל, צריך הפרט להיות עוד יותר מלא קדושה וטהרה.

לוחם בודד שמנהל מרדף בארזונה, די לו שידע להשתמש היטב באקדחו, לשלוף ולירות. אבל חייל בצה"ל צריך לדעת הרבה יותר מזה. הוא לא יכול להסתובב ולירות לכל הכיוונים, שמא יפגע בכוחותינו. עליו להיות מיומן ברמה גבוהה מאוד של לוחמה. אצל מי למד צה"ל לפעול בתור כלל? אצל הבריטים. בצבא הבריטי שירתו יהודים, חיילים וקצינים, שם למדו איך לתאם בין יחידות וחילות שונים. אם היו יודעים הבריטים מה יצא מזה בסוף, היו בוכים... במלחמת-העולם השנייה שירתו מליון וחצי חיילים יהודים בצבאות זרים. שם למדנו להילחם, שם למדנו להיות טייסים וימאים. כאילו בשבילם, אבל הקדוש ברוך הוא סידר כל זאת בשבילנו.

אם כן, לא ביטלנו את הפרט. אדרבה, עתה צריך עוד יותר גדולה, גבורה וקדושה לפרט, כי עליו לשאת על כתפיו את הכלל. מרן הרב קוק אמר שהוא בונה אומה, אבל אי אפשר לבנות אומה אם היחידים אינם צדיקים. אחרת יהיה כמו בבית-המקדש הראשון. בעל התניא אינו סתם עוד תלמיד-חכם גדול. הוא גאון של דורות, וגם ציר היסטורי בתכנית האלוהית של תחיית האומה הישראלית [וע' מאמרו של הרב הלל צייטלין הי"ד "הקו היסודי בקבלה של הרב קוק", בספרו 'ספרן של יחידים'].

הדלקת נרות שבת ויום טוב בשמן שריפה

הרב נחשון קנדל

הקדמה

שמן שריפה הוא שמן של תרומה טמאה. שמן זה ניתן לכהנים לצורך שימוש בו בדרך שריפתו, ככתוב במסכת יבמות (עד ע"א): "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי' (במדבר יח ח) בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ואמר רחמנא 'לך' שלך תהא להסקה תחת תבשילך".

ננסה לדון בשאלה האם מותר לכהנים להשתמש בשמן שריפה לצורך הדלקת נרות שבת ויום טוב.

המקורות במשנה

במשנה במסכת שבת (כ ע"ב) מובא: "במה מדליקין ובמה אין מדליקין אין מדליקין בהן ולא בלכש... ולא בשמן קיק **ולא בשמן שריפה**". ישנן פתילות שאין להדליק בהן נר שבת, וישנם שמנים שאין להדליק בהם נר שבת.

בגמרא (כא ע"א) כתוב: "אמר רבה פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מפני שהאור מסכסכת בהן שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן מפני שאין נמשכין אחר הפתילה", והסביר רש"י: "**שאינ נמשכין** - ואתי להטות", דהיינו אסרו חכמים להדליק בכאלה שמנים ופתילות מחמת החשש שהאור לא ידלוק יפה בנר כזה ויבוא האדם להטות את הנר בשבת כדי לשפר את אורו ויעבור על איסור מבעיר בשבת.

א"כ, יש להקשות - מדוע הוסיפה המשנה שאין מדליקים בשמן שריפה, הרי זהו שמן זית טוב, מדוע לא להדליק בו בשבת?

במשנה (כד ע"ב) מופיע הדין לגבי הדלקת שמן שריפה ביום טוב: "**אין מדליקין**

בשמן שריפה ביו"ט. גם בזה יש לשאול - מה האיסור להדליק בשמן שריפה ביום טוב?

ביחס להדלקת שמן שריפה ביו"ט הסבירה הגמרא (שם): "מאי טעמא? לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט". כמו שאין שורפים קדשים ביו"ט, כך אין שורפים תרומה טמאה ביו"ט.

הגמרא ממשיכה לברר את הדין שאין שורפים קדשים ביו"ט, ומביאה על כך ארבעה הסברים:

"מנהני מילי (שאין שורפים קדשים ביו"ט)? אמר חזקיה וכן תנא דבי חזקיה אמר קרא: 'ולא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר' שאין ת"ל 'עד בוקר', מה ת"ל 'עד בוקר' בא הכתוב ליתן לו בוקר שני לשריפתו (כלומר, פסח שנותר ולא אכלוהו בליל טו בניסן כדינו, צריך לשרוף אותו בבוקר כדין נותר בקדשים והוסיפה התורה לכתוב 'עד בוקר' ללמד שלא נשרוף אותו בבוקר טו בניסן אלא בבוקר טז בניסן. אם כן למדנו שבתוך יו"ט ראשון של פסח אסור לשרוף קדשים).

אביי אמר אמר קרא: 'עולת שבת בשבתו', ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביו"ט (כלומר, אין להקטיר ביו"ט ובשבת אברים של קרבנות חול, וא"כ כ"ש שאין לשרוף קדשים פסולים ביו"ט. אמנם הרש"ש במקום מעיר שק"ו זה מובן לגבי קדשים של עיו"ט שנפסלו, אך לגבי קדשים של יו"ט עצמו שנפסלו - אולי יהיה מותר לשרפם ביו"ט).

רבא אמר אמר קרא: 'הוא לבדו יעשה לכם', 'הוא' - ולא מכשירין, 'לבדו' - ולא מילה שלא בזמנה דאתיא בקל וחומר (ומסביר רש"י שמילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט וממילא שמעינן מינה דמצווה שאין זמנה קבוע ויכול לעשותה למחר אינה דוחה יו"ט והוא הדין לשריפת קדשים טמאים).

רב אשי אמר: 'שבתון' עשה הוא והוה ליה יום טוב עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה".

עדיין לא הסברנו מדוע אין מדליקים בשמן שריפה בערב שבת, אלא הבאנו את הגמרא לגבי איסור הדלקה בשמן שריפה ביום טוב, והטעם הוא משום שאין שורפים קדשים ביו"ט, וישנן ארבע דעות מדוע אין שורפים קדשים ביום טוב: לחזקיה, לאביי ולרבא ישנם פסוקים המורים כן, ולרב אשי אסור לשרוף קדשים ביום טוב כי זו מלאכה ביום טוב שהיא בלאו ועשה ואין עשה של שריפת קדשים דוחה לאו ועשה.

הטעמים לאיסור הדלקה בשמן שריפה ביום טוב

מה יסוד ההשוואה בין תרומה לקדשים? מדוע אין שורפים תרומה ביו"ט?

תוספות (כד ע"ב ד"ה "לפי") מעירים שלכאורה יש לחלק בין קדשים לתרומה טמאה. קדשים טמאים אסורים בהנאה, ורק יש מצווה בשריפתם וזה מובן שאסור לשרפם ביום טוב, אך תרומה טמאה שניתנה להנאת כהנים, כגון הארת נר או להסיקה תחת התבשיל, לכאורה מותר יהיה לשרוף אותה וליהנות בדרך שריפתה ביום טוב, הרי יש בזה צרכי אוכל נפש שמותרים ביום טוב.

תוספות עונים שתי תשובות חלוקות:

ריב"א סובר שבאמת הבערת תרומה טמאה דומה מן התורה להבערת קדשים טמאים. בתרומה טמאה אסרה התורה כל הנאה והתירה רק הנאה בדרך שריפתה. האדם המדליק תרומה טמאה הוא בעיקרו ניגש לקיים מצווה של לשרוף את התרומה שנטמאה ורק יש לו בזה גם היתר הנאה תוך כדי שריפתה. אין זה דומה להדלקת נר לצורך האדם שבזה עיקר ההדלקה היא לצורך היום טוב. דוגמא לדבר בדין שאין אופים שתי הלחם ביום טוב אע"פ שאחרי שתיעשה בהם מצוותם יאכלו אותם הכהנים, ובכ"ז עיקר אפייתן אינה לצורך אכילת הכהנים אלא לצורך המצווה ולכן אין אפייתם דוחה יום טוב. לכן, לפי ריב"א, כשם שאסור מן התורה לבער ביום טוב קדשים שנטמאו כך אסור מן התורה לבער ביו"ט תרומה שנטמאת אע"פ שהאדם גם נהנה בשעת ביעורה.

לעומת ריב"א, ר"י סובר שכיוון שתרומה טמאה מותרת בהנאה תוך כדי שריפתה אז מותר לבערה ביום טוב מן התורה, וכוונת הגמרא היא שגזרו תרומה אטו קדשים. ביעור קדשים ביו"ט אסור מן התורה כי זו מלאכה שלא לצורך, וחז"ל גזרו שאף תרומה טמאה אסור לבער ביום טוב, שמא מתוך היתר לבער תרומה ביום טוב יבואו להתיר גם לבער קדשים ביום טוב ויעברו על מלאכת מבעיר ביום טוב.

תוספות נוקטים כנראה שאסור לבער קדשים ביום טוב כי אסור לעשות מלאכה ביום טוב. על פי זה נדון גם בשאלה אם יהיה מותר לשרוף תרומה טמאה מחמת היתר של צורך אוכל נפש או שההיתר של צורך אוכל נפש לא מועיל לתרומה, כדעת ריב"א.

מרב אשי ודאי נראה כך – אין לנו פסוק שאוסר שריפת קדשים ביו"ט אלא רק נבין שאין עשה של שריפת קדשים מתיר את הלאו של איסורי מלאכה ביום טוב, וממילא אסור כדין שריפה שלא לצורך אוכל נפש.

לפי"ז לכאורה האיסור הוא לבער קדשים ביו"ט עצמו, לעשות מעשה הבערה בקדשים ביו"ט, אבל אם אדם ידליק קדשים מערב יום טוב והם יתבערו מאליהם ביום טוב - לא ברור מדוע לאסור דבר כזה. כמו כן, לגבי הדלקת שמן שריפה ביום טוב - לכאורה ניתן להבין איסור להדליקו ביום טוב, אך להדליק נר של יו"ט בערב יום טוב וליהנות מאורו ביום טוב - זה לכאורה אמור להיות מותר לגמרי. לקמן נראה שלדעת רבה אין הדבר כן אלא עיקר האיסור הוא להדליק נר של ערב יו"ט מחמת דמיונו לנר של שבת.

הטעמים לאיסור הדלקת נר של שבת בשמן שריפה

לגבי איסור הדלקת נר שבת בשמן שריפה נאמרו שתי דעות: דעת רבה ודעת רב חסדא, בדף כג ע"ב.

רבה מסביר: "מתוך שמצוה עליו לבערו חיישינן שמא יטה".

דברי רבה מובנים מצד ההקשר, הרי כל המשנה אסרה להדליק נר שבת בשמנים ופתילות שיש בהם חשש שמא יטה האדם את הנר בשבת, וא"כ יתכן שגם שמן שריפה אסור מחמת חשש שמא יטה.

אמנם חשש ההטיה נובע מסיבות שונות - בשמן שריפה החשש הוא מפני שמצווה עליו לבערו ולכן ירזז את שריפתו.

רב חסדא חולק על רבה: "לשמא יטה לא חיישינן אלא הכא ביו"ט שחל להיות ע"ש עסקינן לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט".

לרב חסדא לא חוששים שמא יטה בשבת כדי למהר שריפתו מחמת המצווה בביעור השמן, אלא כיוון שאין שורפים קדשים ביו"ט, וגם לא תרומה, לכן במקרה שיו"ט חל להיות בערב שבת וכדי להדליק נר של שבת הוא ידליק ביו"ט עצמו, והרי אין מדליקים בשמן שריפה ביו"ט - לכן אין להדליק במצב זה נר שבת בשמן שריפה.

בפשטות ישנה מחלוקת גדולה להלכה - לרבה למעשה המשנה כפשטה ואסור להדליק נר שבת בשמן שריפה. לרב חסדא מותר להדליק נר שבת בשמן שריפה ואסור רק כאשר ערב שבת הוא יו"ט ואז אין מבעירים קדשים ותרומה ביו"ט.

הגמרא שואלת על רב חסדא מהמשנה בדף כד ע"א שם מפורש שאין מדליקים

בשמן שריפה ביום טוב, אם כן מה הוסיפה המשנה? עונה הגמרא: "א"ר חנינא מסורא מה טעם קאמר מה טעם אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט". בעצם אין לנו שני דינים אלא רק דין אחד – אין שורפים קדשים ותרומה ביו"ט וזה כולל גם שאם יו"ט חל בערב שבת אז אין מדליקים נר שבת בשמן שריפה.

הרש"ש (כג ע"ב) ביחס לרב חסדא סובר אחרת. רב חסדא לא התכוון שאסור להדליק רק אם יו"ט חל בערב שבת, אלא בגלל שיו"ט לפעמים חל בערב שבת, לכן אסור להדליק בכל שבתות השנה בשמן שריפה! ובדברי ר' חנינא מסורא הוא גורס: "מה טעם אין מדליקין בשמן שריפה (בכל שבת)? לפי שאין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט".

לפשט רב חסדא שתי המשניות אמרו דבר אחד, ולרש"ש המשנה הראשונה אמרה את הגזרה בכל נרות שבת, והמשנה השניה אמרה את הטעם – שאין שורפים תרומה ביו"ט.

כרש"ש סוברים גם התוס' רי"ד והרדב"ז על הלכות תרומות לרמב"ם (יא יח), אך בעלי התוס' רוב הראשונים אינם כרש"ש אלא סוברים שרב חסדא באמת מעמיד את המשנה רק כשיו"ט חל בערב שבת. הגמרא הביאה סיעתא לרב חסדא נגד רבה, ולכן הראשונים פסקו כרב חסדא.

היחס בין איסור הדלקת שמן שריפה בשבת ובין האיסור ביו"ט

רבה, כאמור, סבר שאסור להדליק שמן שריפה בשבת, גזירה שמא יטה את הנר בשבת. הקשה אביי על רבה: "אלא מעתה ביו"ט לישתרי אלמה תנן אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט". כלומר, אם הטעם שאין מדליקים בשמן שריפה בנר שבת הוא שמא יטה, אז בערב יו"ט אין בזה בעיה. תירץ רבה לאביי: "גזרה יו"ט אטו שבת".

לכאורה קשה על רבה ואביי: הרי במשנה לקמן אסרה המשנה לבער שמן תרומה ביו"ט ובסוגיית הגמרא נאמרו ארבעה הסברים מדוע, וא"כ יתכן שאסור להדליק בערב יו"ט בשמן שריפה שמא יטה את הנר ביו"ט, ומה מקשה אביי על רבה? יותר מכך, אביי לא עונה שגם ביו"ט אסור להדליק שמא יטה את הנר ביו"ט ויעבור על איסור לבער קדשים ביו"ט.

מסבירים הראשונים (ע' תוס ורשב"א) שאביי ורבה סוברים שאין איסור בביעור תרומה ביו"ט מחמת שאסור לבער קדשים ביו"ט. קדשים אסור לבער ביו"ט ולזה ניתנו ההסברים בדף כד ע"ב, אך תרומה שונה משום שניתן ליהנות ממנה בשריפתה. בהסבר נוסף אומרים התוס' והרשב"א, שאביי כן מסכים עם פשט הגמרא בדף כד ע"ב ולשיטתו ברור שאסור לבער תרומה ביו"ט ורק הקשה על מה ששמע מרבה שנראה מדבריו שאין איסור ביעור תרומה ביו"ט, ורבה באמת עונה לו שאין לדעתו איסור ביעור תרומה ביו"ט אלא רק גזירה יו"ט אטו שבת - בנר של שבת יש חשש שמא יטה את הנר בשבת ולכן אסרו גם להדליק נר של יו"ט בשמן שריפה.

לדעת רבה ברור שאסור להדליק נר **בערב** יו"ט, כמו נר של שבת, ואולי כלול בזה גם איסור להדליק נר ביו"ט עצמו, אך עיקר הגזירה היא על נר של ערב יו"ט.

א"כ יוצא שלרבה אסור להדליק נר שבת בשמן שריפה שמא יטה בשבת, וגזרו יו"ט אטו שבת, ולרב חסדא הפוך - אסור להדליק שמן שריפה ביו"ט ולכן אסור להדליק ממנו נר שבת אם יו"ט חל להיות בערב שבת. לרש"ש אף גזרינו בכל ערב שבת אטו ערב שבת שחל ביו"ט.

לשני האמוראים ישנו קשר בין שתי המשניות: לרבה המשנה הראשונה (נר של שבת) היא המקור והגורמת לדין של המשנה השנייה (נר של יו"ט), ולרב חסדא המשנה השנייה היא הדין והמקור למשנה הראשונה - מה טעם קאמר, מה טעם אין מדליקים בשמן שריפה, לפי שאין מדליקים בשמן שריפה ביו"ט.

להלכה

הרמב"ם והפוסקים השמיטו הן את הדין שאין מדליקים נר שבת בשמן שריפה והן את הדין שאין מדליקים שמן שריפה ביו"ט, וכתבו המפרשים שהרמב"ם כרב חסדא שרק כשערב שבת הוא יו"ט אסור, אך בכל שבת מותר להדליק בשמן שריפה.

אך עדיין צ"ע מדוע לא כתב הרמב"ם שאסור להדליק שמן שריפה ביו"ט עצמו. אמנם הוא כתב שאסור לבער חלה טמאה ביו"ט (הלכות יו"ט ג ח) ויתכן לומר ששמן תרומה דומה לחלה טמאה, ומהלכה זו נובע גם שאסור להדליק ביו"ט נר בשמן שריפה, וממילא גם כאשר יו"ט חל בערב שבת אז באותה שבת

אין להדליק בשמן שריפה.

אך האור שמח (על הלכות שבת, ה יא) סובר שלדעת הרמב"ם אסרו חכמים לבער חלה טמאה ביו"ט אטו קדשים, אך לא אסרו להדליק שמן שריפה ביו"ט אטו קדשים, והמשנה שאסרה תרומה אטו קדשים תלויה במחלוקת תנאים.

הרדב"ז (הלכות תרומה יא יח) סובר כדבר פשוט שאין מדליקים נר של שבת בשמן שריפה וכנראה הוא מסביר ברב חסדא שגזר בכל השבתות משום יו"ט שחל בערב שבת.

ביאור לתשובה שהתפרסמה בעלון כסלו

הרב מנחם בן יעקב

ב'חביבא ליה' על פרשת תולדות התפרסמה השאלה הבאה: "אל תרד מצרימה" (כו ב)

שאלה ששאלתי את מו"ר הרה"ג שלמה אבינר שליט"א: "רש"י על הפסוק מסביר את הסיבה: 'שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך', אך היכן מצינו שאסור להוציא עולה לחו"ל?"

תשובה: "היא מליצה". ואנכי המליץ **בינותם**¹ אפרש עפ"י מדרש רבה (מקורו של רש"י), וזה לשונו: "אמר ר' הושעיא: 'את עולה תמימה, מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים נפסלת, אף אתה אם יצאת לחו"ל נפסלת, כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל וכו'".

משמעות המדרש היא שלעולה מחיצה לעצמה, היינו חוץ לקלעים, וליצחק מחיצה לעצמו - ארץ ישראל. דהיינו: הכא במאי עסקינן? בעולה שקרבה ע"ג המזבח, שאם יוציאה חוץ לעזרה נפסלת ביוצא, וגם יש איסור להוציאה. ויצחק משול לעולה שקרבה ע"ג המזבח, כי כבר היה מוכן להקרבה ע"ג המזבח, ויש לו מחיצה לעצמו והיא ארץ ישראל.

דמיון: כמו שבעולה יש איסור להוציא ופסול יוצא, כך גם ליצחק יש ציווי ואיסור לצאת: "אל תרד מצרימה", ואם היה יוצא - היה נפסל, אע"פ שהיה חוזר.

זה שיצחק קרוי עולה שכבר קרבה ע"ג המזבח, מוכח גם ממדרש חז"ל על הפסוק: "וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור", ושאלו חז"ל: מפני מה נאמרה זכירה באברהם ויעקב ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק? ופירשו: מפני שאפרו של יצחק צבור ומונח לפניו ע"ג המזבח.

הרי שיצחק נמשל לעולה שכבר נמצאת ע"ג המזבח. ומה שכתב רש"י לשון מתון

1 בי"מ - בן יעקב מנחם

”אין חוצה לארץ כדאי לך”, נראה שר”ל שבעולה הוא איסור עצמי, ופסול יוצא הוא תוצאת האיסור, אבל ביצחק הכתוב מזהירו שלא ירד ממעלתו, שאם ירד לחור”ל, אפילו יחזור, ייפגם ח”ו וירד ממעלתו, ולכן נאמר לו: ”אל תרד מצרימה”.

מסקנות:

א. אין איסור להוציא עולה לפני הקרבה, אך יש איסור וגם פסול יוצא להוציא עולה שכבר קרבה אל מחוץ לעזרה.

ב. ליצחק מחיצה לעצמו והיא ארץ ישראל.

נלמד מזה לעיין תמיד במקורות דברי רש”י - במדרש רבה או בגמרא. כמו כן ניתן לעיין במפרשי רש”י, כמו במקרה זה, שהדברים נלקחו מר”י אליהו מזרחי שכ”כ.

